

Araştırma / Original article

Ege Üniversitesi öğrencileri arasında bağımlılık yapıcı madde kullanımının çok boyutlu ölçekleme yöntemiyle incelenmesi

Özgür KARAÇAM,¹ Tarık TOTAN²

ÖZET

Amaç: Bu çalışmada Ege Üniversitesi öğrencilerinde tütün, alkol ve diğer bağımlılık yapan madde kullanımının yaygınlığının ve riskli madde kullanımının kişisel özelliklerle ilişkisinin ortaya konması amaçlanmıştır. **Yöntem:** Çalışmaya 830 üniversite öğrencisi alınmıştır. Bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımını ve kişisel özelliklerle ilişkisini araştırmak için TASUPQ (Tobacco, Alcohol and Substance Use Prevalence Questionnaire) kullanılmıştır. **Sonuçlar:** Verilerin çok boyutlu ölçekleme analizi sonucunda üç boyutlu Euclidean uzaklık modeline göre risk alma, güvensizlik, yalnızlık, öfke ile yaşın birlikte, sigara ile alkol kullanımının birlikte konumlandığı saptanmıştır. Dini önemli görenlerle akademik başarısı yüksek olan bireylerin yüksek düzeyde sigara ve alkol kullanımından uzakta konumlandığı, yüksek düzeyde risk alma, güvensizlik, yalnızlık, öfke ve yaş değişkenlerinin birlikte öbeklenerek yüksek düzeyde sigara ve alkol kullanımıyla ikinci boyutta aynı düzlemde yer aldıkları belirlenmiştir. **Tartışma:** Üniversite öğrencilerinde yapılan bu çalışmada bağımlılık yapıcı madde kullanımı akademik başarı ve dini önemli görme tutumundan uzakta konumlanmakta, yıkıcı davranışlar ve duygular, bağımlılık yapıcı madde kullanımına eşlik etmektedir. (*Anadolu Psikiyatri Derg 2014; 15:116-123*)

Anahtar sözcükler: Tütün kullanım bozukluğu, alkol kullanımı, madde ile ilişkili bozukluklar, çok boyutlu ölçekleme

Investigation to the use of the addictive substances among the students of Ege University via multidimensional scaling

ABSTRACT

Objective: The aim of this study was to investigate the prevalence of tobacco, alcohol and other addictive substance use and the relationship between risky substance use and personal traits in the students of Ege University. **Methods:** Eight hundred and thirty university students were included in this study. Addictive substance use and its relationship with the personal traits were evaluated by using TASUPQ (Tobacco, Alcohol and Substance Use Prevalence Questionnaire). **Results:** Multidimensional scaling analysis of the data indicated that risk-taking, feeling of insecurity, isolation, and anger were located together with age, and cigarette and alcohol use were located together according to three-dimensional Euclidean distance model. Those were more religious and those have high academic achievement were located away from excessive use of cigarette and alcohol. Excessive risk-taking, feeling of insecurity, isolation, anger and age were collected together and they were located with excessive cigarette and alcohol use in the same two-dimensional plane. **Discussion:** This study which was applied to the university students indicated that addictive substance use was located away from academic achievement and religiousness, and destructive behavior and feelings accompanied addictive substance use. (*Anatolian Journal of Psychiatry 2014; 15:116-123*)

Key words: Tobacco use disorder, alcohol drinking, substance-related disorders, multidimensional scaling

¹ Uzm.Dr., Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Kampüs Poliklinikleri, Bornova, İzmir

² Yrd.Doç.Dr., Adnan Menderes Üniv. Eğitim Fak. Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, Aydın

Yazışma adresi / Address for correspondence:

Özgür KARAÇAM, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Kampüs Poliklinikleri, Bornova, İzmir

E-mail: ozkaracam@yahoo.com

Geliş tarihi: 24.04.2013, Kabul tarihi: 29.12.2013, doi: 10.5455/apd.45763

Anatolian Journal of Psychiatry 2014; 15:116-123

GİRİŞ

Tütün, alkol ve diğer psikoaktif maddelere başlama yaşı genellikle ergenlik ve genç erişkinlik dönemidir. Bu döneme rastlayan üniversite yılları, ergenliğin karmaşasına ek olarak evden ve aileden ayrılma, yeni bir çevreye uyum, bir mesleğe aday olma ve iş bulmaya ilişkin belirsizlikler gibi birçok sorunların olduğu bir dönemdir.¹ Bu sorunlara bağlı olarak gelişen aşırı stresin, üniversite öğrencilerinde tütün, alkol ve madde kullanımını artırdığı öne sürülmüştür.^{2,3} Tütün, alkol ve madde kullanımı önemli sağlık sorunlarıyla birlikte, öğrencilerde sinirlilik, bellek bozuklukları, depresyon, okul başarısızlığı gibi sorunlara da yol açmaktadır.⁴

Türkiye’de yasadışı madde kullanımının yaygınlığı %1.8-3.6 oranında olup Batı ülkelerine göre çok daha düşüktür.⁵ Kültürel farklılıklar, toplumun sosyoekonomik düzeyi, madde kullanımının dini yönden kesin bir biçimde yasaklanmış olması gibi etkenler, bunda rol oynuyor olabilir.⁶ Ayrıca evlenme ve meslek sahibi olma aşamalarından önce aile içi yakın ilişkiler, koruyucu bir rol oynayabilmektedir^{7,8} ve bu durum Türk kültüründe uzun süre sürmektedir.⁹ Öte yandan madde kullanım sıklığı ve özelliklerine ilişkin çalışmalar, özellikle orta öğrenim düzeyindeki gençlerde son yıllarda madde kullanım sıklığının önceki yıllara göre arttığını göstermektedir.¹⁰ Son on beş yıl içindeki araştırma verilerine göre Türkiye’de üniversite öğrencilerinde madde kullanma yaygınlığı %2-7 arasında değişmektedir.¹¹⁻¹⁴

Dünyada ve ülkemizde gençlerin madde kullanmasıyla ilgili araştırmalar daha çok lise dönemini kapsamaktadır.¹⁰ Özellikle 2000’li yılların başından itibaren üniversite öğrencilerinde yapılan araştırmaların sayısında artış olmuştur. Madde kullanımı yasal olmadığı için gerçek yaygınlığının belirlenmesinde birtakım güçlükler söz konusudur. Okullarda gençlerle yapılan anketler uygulama kolaylıkları yönünden en elverişli yöntemlerden biridir, fakat madde kullanan kişilerin gizli kalma eğilimleri ve anket sırasında sorulara doğru yanıt vermeme olasılıkları gibi riskler, bu araştırmalar için de geçerlidir.¹⁵

Yasal maddeler olan tütün ve alkol kullanımı göz önüne alındığında, bu maddelerin kullanımı ile ailevi özellikler,^{6,9,16-18} cinsiyet^{16,19-21} ve arkadaş ortamı^{6,16,18,22,23} arasında ilişkiler bildiren araştırma sonuçları vardır. Erken yaşta düzenli sigara kullanmaya başlamanın yaşam boyu madde kullanımı açısından risk oluşturduğu²⁴ ve alkol kullanımının diğer maddelerin kullanımı

ile ilişkili olduğu bildirilmektedir.²⁵

Üniversite çağındaki gençlerin tütün, alkol ve yasa dışı madde kullanımı yönünden yüksek risk altında olduklarını düşündüren verilerin yoğunluğu göz önüne alındığında, bu risk etkenlerinin sosyodemografik veriler bağlamında araştırılmasının, koruyucu önlemler alınması açısından önemli veriler sağlaması beklenebilir.

YÖNTEM

Araştırma katılımcıları Ekim 2006-Şubat 2008 tarihleri arasında Ege Üniversitesi Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlığı Sağlık Şubesi’nin psikiyatri dışındaki polikliniklerine başvuran, gönüllü 830 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. 2006-2008 yılları arasında Ege Üniversitesi’nde ortalama 42.771 öğrenci eğitim alırken, örneklemin evreni temsil gücü %2 düzeyindedir. Katılımcıların 491’i (%59.2) kadın 339’u (%40.8) erkektir; 646’sı (%77.8) fakülte, 178’i (%21.4) yükseköğrencisidir. Yaş aralığı 17-38 olan katılımcıların yaş ortalaması 21 yaş 1 aydır.

Araştırma verisi, Taner¹³ tarafından geliştirilen TASUPQ (Tobacco, Alcohol and Substance Use Prevalence Questionnaire) adlı anket aracılığıyla toplanmıştır. Taner, TASUPQ için Ögel ve arkadaşlarının⁵ 1998 ve 2001’de gerçekleştirdikleri çalışmalarda madde kullanım yaygınlığını ölçmek için kullandıkları SAMAY’ı (Cigarette, Alcohol and Substance Use among Primary and Secondary School Students) model olarak almıştır. Bu araştırma gereci de Hibell ve arkadaşları²⁶ tarafından Alkol ve Diğer Maddeler için Avrupa Okul Taraması Projesi’nde (The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs) ve Johnston ve arkadaşları²⁷ tarafından Geleceği Denetleme Çalışması’nda (Monitoring the Future) kullanılan anketlerden uyarlanmıştır.

TASUPQ üç bölümden ve 66 sorudan oluşan, ad yazılmadan doldurulan bir özbildirim anketidir. A bölümü cinsiyet, yaş, fakülte bölümü, ailenin gelir düzeyi, anne ve babanın eğitim düzeyi, anne ve babanın evlilik durumu, oturulan yer, dinin kişi için taşıdığı önem derecesi ve üniversiteye kaydolmadan önceki durumla ilgili demografik sorular içermektedir. B bölümü risk etkenlerine ilişkin sorulardan oluşmaktadır: Anne ve babanın, kardeşlerin, akrabaların ve sosyal çevrenin madde kullanma durumu, arkadaşların ve en iyi arkadaşın madde kullanma durumu, madde elde etme konusundaki kolaylık algısı sorgulanmaktadır. C bölümü madde kullanımı ile ilgili soruları kapsamaktadır: Madde

kategorileri, her bir madde için sıklık ve yaygınlık ölçüleri, madde kullanımına başlama yaşı, maddeye erişimde kullanılan kaynak, başlama gerekçesi, kişisel olarak onaylama veya onaylamama durumu ve maddelerin taşıdığı riskle ilgili algı sorgulanmaktadır.

Öz bildirim yanıtlarının güvenilirliğini kontrol etmede iki soru kullanılmaktadır. Bunlardan biri, relaktin adlı hayali bir maddeye ilişkin bir sorudur. Diğeri de, soruları dürüstçe yanıtlayıp yanıtlamadığına ilişkin bir sorudur.

Tüm katılımcılara anketin verilmesinden önce gerekli açıklama yapılarak gizlilik ilkesine uyulacağı belirtilmiş ve çalışmaya katılma konusunda gönüllülük ilkesi temel alınmıştır.

Veri analizi süreci

Hatalı kodlamalar veri formlarıyla karşılaştırılarak yeniden girilmiştir. Araştırma örneklemini oldukça geniş olduğu için boş değerlere veri atanması yapılmamıştır. Araştırma kapsamında yürütülen istatistiksel incelemelerde frekans analizlerinin yanı sıra, değişkenler arasındaki uzaklıklardan faydalanılarak ilişkilerin hesaplanmasına olanak veren^{28,29} çok boyutlu ölçekleme analizi AIsca algoritmasına dayalı olarak kullanılmıştır. Çok boyutlu ölçekleme analizi varsayımsal ölçütlerin karşılanmasından bağımsızdır.³⁰ Değişkenler arasındaki ilişkilerin ve veri içindeki gizli yapıların ortaya çıkarılmasında kullanılan bir analiz tekniği olarak³¹ çok boyutlu ölçekleme geniş ölçütleme veriyi azaltmayı ve anlaşılır kılmayı amaçlayan açıklayıcı teknikler arasındadır.^{32,33} Veri analizinde SPSS paket programı kullanılmıştır.

SONUÇLAR

Araştırmada Ekim 2006-Şubat 2008 tarihleri arasında çalışmaya katılan öğrencilerin bağımlılık yapıcı madde kullanımı özelliklerinin, onların kişisel özellikleriyle meydana getirdiği örüntülerin incelenmesi hedeflenmiştir. Süreksiz değişkenlerden oluşan verideki birlikteliğin incelenmesinde çok boyutlu ölçekleme tekniği kullanılmıştır. Bu analiz öncesinde katılımcıların madde kullanımına ve kişisel özelliklerine ait frekans ve yüzdeler incelenmiştir. Araştırma katılımcılarının 146'sı (%17.6) ailesinin düşük gelirli, 648'si (%78.1) orta gelirli, 33'ü ise (%4.0) yüksek gelirli olduğunu bildirmiştir. Üniversiteye devam ettikleri süre içinde, katılımcıların 72'si (%8.7) bir işte çalışırken, 753'ü (%90.7) herhangi bir işte çalışmamaktadır. Katılımcıların 79'u (%9.5) akademik başarısının mükemmel olduğunu ve sınıfının en iyileri arasında olduğunu,

Anatolian Journal of Psychiatry 2014; 15:116-123

Tablo 1. Yakın çevre, sosyal yaşam ve duyu duruma yönelik algı

Algı alanı	Sayı	%
Çoğunlukla kendimi yalnız hissedirim		
Hiç uygun değil	137	16.6
Uygun değil	287	34.6
Kararsızım	143	17.2
Uygun	184	22.2
Tümüyle uygun	56	6.7
Birlikte olabileceğim arkadaş sayısı azdır		
Hiç uygun değil	247	29.8
Uygun değil	266	32.0
Kararsızım	48	5.8
Uygun	195	23.5
Tümüyle uygun	51	6.1
Karşı cinsle arkadaşlık kurmada sorunlarım var		
Hiç uygun değil	297	35.8
Uygun değil	261	31.4
Kararsızım	111	13.4
Uygun	101	12.2
Tümüyle uygun	37	4.5
Riskli şeyler yapmaktan hoşlanıyorum		
Hiç uygun değil	159	19.2
Uygun değil	213	25.7
Kararsızım	195	23.5
Uygun	185	22.3
Tümüyle uygun	57	6.9
Kendime güvenmiyorum		
Hiç uygun değil	289	34.8
Uygun değil	262	31.6
Kararsızım	132	15.9
Uygun	88	10.6
Tümüyle uygun	31	3.7
Ailemle anlaşamıyorum		
Hiç uygun değil	372	44.8
Uygun değil	260	31.3
Kararsızım	100	12.0
Uygun	52	6.3
Tümüyle uygun	19	2.3
Ailem beni anlamıyor		
Hiç uygun değil	323	38.9
Uygun değil	271	32.7
Kararsızım	122	14.7
Uygun	68	8.2
Tümüyle uygun	21	2.5
Zaman zaman büyük öfke duyup vurup kırmak istiyorum		
Hiç uygun değil	219	26.4
Uygun değil	210	25.3
Kararsızım	127	15.3
Uygun	166	20.0
Tümüyle uygun	90	10.8
Hayat bana sıklıkla anlamsız geliyor		
Hiç uygun değil	234	28.2
Uygun değil	235	28.2
Kararsızım	145	17.5
Uygun	129	15.5
Tümüyle uygun	64	7.7
Gelecek umutsuz gözüküyor		
Hiç uygun değil	255	30.7
Uygun değil	236	28.4
Kararsızım	169	20.4
Uygun	89	10.7
Tümüyle uygun	57	6.9

315'i (%38.0) ortalamanın üzerinde bir başarı gösterdiğini, 353'ü (%42.5) ortalama başarıya sahip olduğunu, 57'si (%6.9) ortalamanın altında olduğunu, 18'i ise (%2.2) başarı düzeyinin zayıf olduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin 56'sı (%6.7) dinin yaşamında önemli olmadığını, 161'i (%19.4) biraz önemli olduğunu, 378'i (%45.5) önemli olduğunu, 231'i (%27.8) çok önemli olduğunu belirtmiştir.

Bir sonraki aşamada araştırma katılımcılarının yakın çevre, sosyal yaşam ve duygu durumlarına yönelik algılarını içeren soruların incelenmesine geçilmiştir. Bulgular, Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Son bir yıl içinde madde kullanım sıklığı

Kullanılan madde	Sayı	%
Son bir yıl içinde sigara kullanma sıklığı		
Hiç	472	56.7
1-2 kez	42	5.1
3-5 kez	27	3.3
6-9 kez	23	2.8
10-19 kez	41	4.9
20-39 kez	20	2.4
40 ve üzeri	186	22.4
Son bir yıl içinde alkol kullanma sıklığı		
Hiç	394	47.5
1-2 kez	239	28.8
3-5 kez	81	9.8
6-9 kez	60	7.2
10-19 kez	24	2.9
20-39 kez	17	2.0
40 ve üzeri	5	0.6
Son bir yıl içinde esrar kullanma sıklığı		
Hiç	782	94.2
1-2 kez	2	0.2
6-9 kez	1	0.1
Son bir yıl içinde uçucu madde kullanma sıklığı		
Hiç	783	94.3
1-2 kez	1	0.1
Son bir yıl içinde eroin kullanma sıklığı		
Hiç	782	94.2
1-2 kez	2	0.2
Son bir yıl içinde sakinleştirici ilaç (Diazem, Xanax) kullanma sıklığı		
Hiç	747	90.0
1-2 kez	16	1.9
3-5 kez	3	0.4
6-9 kez	4	0.5
Son bir yıl içinde uyuşturucu ilaç (Rohypnol, Rivotril) kullanma sıklığı		
Hiç	776	93.0
Son bir yıl içinde kokain kullanma sıklığı		
Hiç	776	93.4

rılmıştır.

Araştırma katılımcılarının yakın çevre, sosyal yaşam ve duygu durumuna yönelik algıları uygun ve tamamen uygun bir kategori olarak yeniden tanımlandığında, katılımcılarının 240'ının (%28.9) kendisini yalnız hissettiği, 246'sının (%29.6) arkadaş sayısını yetersiz olarak algıladığı, 138'inin (%16.6) karşı cinsle iletişimde güçlük çektiği, 242'sinin (%29.2) riskli davranışlar gösterdiği, 119'unun (%14.3) kendine güven sorunu yaşadığı, 71'inin (%8.6) ailesiyle anlaşmakta güçlük yaşadığı, 89'unun (%10.7) ailesinin kendisini anlamadığını düşündüğünü, 256'sının (%30.8) anlık öfke sorunu yaşadığı, 193'ünün (%23.3) yaşamı anlamsız bulduğu ve 146'sının (%17.6) umutsuz olduğu sonucuna varılmıştır.

Bir sonraki aşamada araştırma katılımcılarının son bir yıl içindeki madde kötüye kullanımı sıklıkları incelenmiştir. Bulgular, Tablo 2'de gösterilmektedir.

Katılımcılarının alkol, sigara ve bir dizi bağımlılık yapan zararlı maddeleri kullanma sıklıkları incelendiğinde, son bir yıl içinde diğer bağımlılık yapan maddelerden daha yüksek oranda kullanıldığı belirlenen sigara ve alkol açısından, alkol kullanımının tüm alanlarda başı çektiği görülmektedir. Katılımcılarının 472'si (%56.7) yaşamı boyunca hiç sigara içmemişken, 339'u (%40.9) son bir yıl içinde bir veya daha çok kez sigara içmiştir. Son bir yıl içinde 394 katılımcı (%47.5) hiç alkol kullanmadığını, 426'sı (%51.3) son bir yıl içinde en azından bir kez veya daha çok kez alkol tükettiğini belirtmiştir. Kullanımı yasal nedenlerle sınırlı olan esrar, diğer yasa dışı bağımlılık yapan maddeler arasında en yaygın olarak ulaşılabilen madde konumundadır. Katılımcıların 30'u (%3.6) son bir yıl içinde bir veya birçok kez esrar kullanmıştır. Katılımcılar arasında son bir yıl içinde uyuşturucu ilaç ve koka-in kullanan yoktur. Son bir yıl içinde katılımcıların ikisi (%0.2) 1-2 kez, biri ise (%0.1) 6-9 kez ectasy kullandığını; biri (%0.1) 1-2 kez uçucu madde, ikisi (%0.2) 1-2 kez eroin; 16'sı (%1.9) 1-2 kez, üçü (%0.4) 3-5 kez, dördü (%0.5) 6-9 kez doktor kontrolü dışında sakinleştirici ilaç kullandığını belirtmiştir.

Akademik başarı algısı, dinin katılımcı için önemli, risk alma, güvensizlik, yalnızlık, öfke, yaş ile sigara ve alkol kullanımı arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde çok boyutlu ölçekleme analizi kullanılmıştır. Sonuçlar, Tablo 3'de gösterilmiştir.

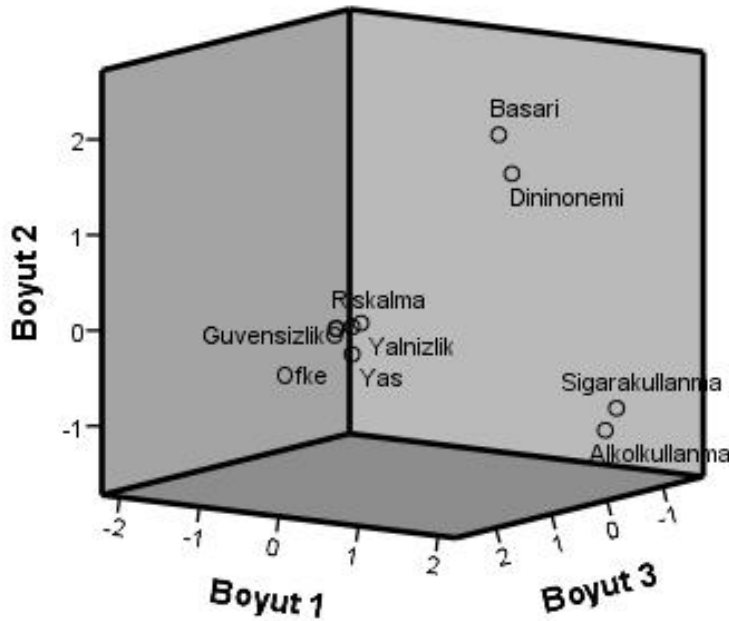
Çok boyutlu ölçekleme analizi sonucunda üç

Tablo 3. Çok boyutlu ölçekleme analizi sonucunda üç boyutlu ve iki boyutlu koordinatlar

Değişkenler	Üç boyutlu			İki boyutlu	
	1. Boyut	2. Boyut	3. Boyut	1. Boyut	2. Boyut
Yaş	0.4829	-0.0656	2.0969	0.2761	-1.6725
Başarı algısı	1.0357	2.0214	0.2543	1.1079	1.5151
Yalnızlık	-1.1615	-0.2677	-0.4122	-1.0680	0.1121
Güvensizlik	-1.1570	-0.3252	0.0673	-1.0450	-0.0614
Öfke	-1.1115	-0.2479	0.0962	-1.0001	-0.0646
Dinin önemi	0.2826	1.3479	-1.0570	0.2956	1.3527
Son bir yılda sigara kullanma sıklığı	1.9897	-0.8536	-0.4977	1.7221	-0.5168
Son bir yılda alkol kullanma sıklığı	1.9291	-1.0736	-0.3829	1.6771	-0.6709
Risk alma	-1.1499	-0.2822	-0.2355	-0.9885	0.0553
Umutsuzluk	-1.1401	-0.2536	0.0705	-0.9772	-0.0489

boyutlu ve iki boyutlu Euclidean uzaklık modeline ait koordinatlar hesaplanmıştır. Hesaplanan bu koordinatlardan hangisinin daha iyi uyuma işaret ettiğini incelemek amacıyla Kruskal stres değerleri incelenmiştir. Üç boyutlu modelin stres değeri 0.16 ($R^2=0.92$) olarak belirlenirken, iki boyutlu modelin stres değeri 0.22 ($R^2=0.86$) olarak belirlenmiştir. Ayrıca Öklid mesafesi serpilme diagramlarında üç boyutlu modelin iki boyut-

lu modele göre daha doğrusal saçılım gösterdiği bulunmuştur. Sonuç olarak üç boyutlu yapının daha iyi uyum göstermesinden, uyumun kabul edilebilir sınır olan 0.20'den düşük olmasından ve R^2 değerinin iki boyutluya göre 1'e daha yakın olmasından dolayı^{29,30} üç boyutlu uzaklık modeli dikkate alınmıştır. Sonuçlar Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Üç boyutlu Euclidean uzaklık modeli

Üç boyutlu Euclidean uzaklık modeli incelendiğinde risk alma, güvensizlik, yalnızlık, öfke ve yaşın birlikte, başarı ve dinin öneminin birlikte, sigara ve alkol kullanımının birlikte konumlandığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre yüksek risk alma, yalnızlık, güvensizlik, öfke duygusu yaşın artışıyla birliktelik göstermektedir. Akademik başarının yükselmesinin ise, dini inancın artmasıyla birliktelik gösterdiği anlaşılmaktadır. Benzer olarak, yüksek düzeyde sigara ve alkol kullanımı birliktelik göstermektedir. Akademik başarısı yüksek ve yaşamında dini önemli olarak görenlerin sigara ve alkol kullanımı yüksek olan bireylerden uzakta konumlandığı görülmektedir. Dinin öneminin artmasının yüksek düzeyde sigara ve alkol kullanımından uzakta konumlandığı, bununla birlikte yüksek düzeyde risk alma, güvensizlik, yalnızlık, öfke ve yaş değişkenlerinin birlikte öbeklenerek yüksek düzeyde sigara ve alkol kullanımıyla ikinci boyutta aynı düzlemde yer aldıkları görülmektedir.

TARTIŞMA

Bu çalışmada 830 üniversite öğrencisinde sigara, alkol ve diğer bağımlılık yapıcı maddelerin kullanım yaygınlığını ve bunun birtakım sosyodemografik özelliklerle ve yakın çevre, sosyal yaşam ve duyu durumuna yönelik algılarla ilişkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Araştırma katılımcıları 2006-2008 yıllarında arasında Ege Üniversitesi'nde eğitim gören ve Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlığı Sağlık Şubesi'nin psikiyatri dışındaki polikliniklerine başvuran öğrencilerdir. Her ne kadar ilgili tarihlerde Ege Üniversitesi'nde toplam öğrenci sayısı bilinse de, bu öğrencilerin kaçının polikliniklere başvurduğu, kaçının ise araştırmaya katılımcı olarak katılma gönüllüğü gösterdiğinin bilinmemesi genelleme için bir sınırlılıktır. Bununla birlikte alkol ve sigara kullanımının yasadışı nitelik taşıyan diğer maddelere ve istismar edilen ilaçlara göre daha yaygın olarak saptanması, önceki araştırma verileriyle uyumludur.

2002 yılında 72 ilde yapılan bir araştırmada yaşam boyu en az bir kez madde kullandığını belirtenlerin oranı %1.3 olarak saptanmış, 15-24 yaş grubunda (lise ve üniversite çağındaki gençlerde) madde kullanım yaygınlığı 25 yaşından büyüklere göre daha yüksek bulunmuştur.³⁴ Literatürde gençlerin eğlenmek, sosyal ve duygusal gereksinimlerini gidermek, sorunlarından uzaklaşmak, heyecan aramak ve meydan okumak gibi değişik nedenlerle madde kullanmayı denedikleri belirtilmektedir.¹⁶ Başlıca risk

etkenleri olarak aile çevresi, arkadaş ve okul ortamı, bireyin kişisel özellikleri, başka riskli davranışların da görülmesi sıralanmaktadır.³⁵ Türkiye'deki kültürel yapı ile ilgili birtakım özelliklerin bağımlılık yapıcı maddelerden uzak durulmasını sağlayıcı bir yönü varsa da, 1990'lı yılların başından bu yana yapılan geniş örneklemli araştırmalar, sigara ve alkolün yanı sıra yasa dışı maddelerin kullanımının giderek daha küçük yaşlara indiğini düşündürmektedir.^{5,10,36-38}

Bu çalışmada üniversite öğrencileri arasında yasa dışı maddelerin kullanımının daha önce yapılmış diğer çalışmalara^{9,12,13,17,21,23,24,39,40} göre çok daha düşük bulunması, örneklem ile ilgili özelliklerden ve ölçme araçlarının nitelik farklıklarından kaynaklanabilir. Ayrıca bu maddelerin kullanımının kişilerce gizli tutulması eğilimi, yeşil ve kırmızı reçete uygulaması nedeniyle sedatif ve hipnotik ilaçlara ulaşımın sınırlı olması da, göz ardı edilmemelidir. Araştırmada kullanılan çok boyutlu ölçekleme analizinde ailenin maddi durumu, aile içi etkileşimler, bağımlılık yapıcı madde kullanımında aile ve çevre etkisi gibi etkenlerle ilgili verilerin istatistiksel anlamlılık karşılaştırması yapacak nicelikte olmaması nedeniyle, risk alma ve öfke gibi duygulanımsal, güvensizlik ve yalnızlık gibi kendilik algısıyla ilgili öğeler, akademik başarı ve dini inanç gibi sosyal öğeler ön plana çıkmıştır.

Yaşın büyümesiyle birlikte duygulanımsal ve kendilik algısıyla ilgili olumsuz öğelerin birlikte konumlanması, genç yetişkinlerin kendi sorumluluklarını üstlenmeleriyle ilgili bir stres artışı ile açıklanabilir. Sigara ve alkol kullanımının birlikte, akademik başarının ve dinsel inancın bu ikisinden uzakta konumlanması, önceki araştırma bulgularıyla uyumludur.^{13,14,16,19,21,23} Duygulanımsal ve kendilik algısıyla ilgili olumsuz öğeler, sigara ve alkol kullanımıyla ikinci boyutta aynı düzlemde yer almaktadır. Bu da literatürde sigara, alkol ve diğer bağımlılık yapıcı maddelerle ilgili olarak belirtilen risk etkenleriyle¹⁶ uyumludur.

İlk yetişkinlik döneminde olan üniversite öğrencilerinde bağımlılık yapıcı madde kullanımı, akademik başarı ve dini önemli görme özelliklerinden uzakta konumlanmaktadır. Öte yandan yıkıcı davranışlar ve duygular olarak nitelendirilebilecek olumsuz özellikler, bağımlılık yapıcı madde kullanımıyla beraberlik göstermektedir. Fakat burada din konusundaki tutumun yalnız anket içinde yer alan bir bölüm ile değerlendirildiğini, özgül bir dini tutum ölçeği kullanılmadığı için bunun genelleme yapmaya elverişli bir durum olmadığını belirtmek gerekir. Çalışmada

kullanılan öz bildirim türündeki veri toplama yöntemi de, sınırlayıcı bir etken olarak değerlendirilebilir. Akademik başarı, öğrencilerin kendi verdikleri bilgiye dayanarak değerlendirildiği için özne bir nitelik taşımakta ve araştırmanın kısıtlılıklarından birini oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan yöntem ve istatistiksel analiz teknikleri de, neden-sonuç ilişkilerini belirlemeye yönelik değildir. Başka bir deyişle, araştırma sonucundan akademik başarının veya dinsel inancın madde kötüye kullanımında koruyucu veya önleyici bir etkisi bulunduğu

yönündeki çıkarımlar hatalı olabilir. Ayrıca örneklem olarak sadece Ege Üniversitesi'nde okuyan ve üniversite bünyesindeki bir sağlık kurumuna, ruhsal yakınma dışı nedenlerle başvuran öğrencilerin alınması da araştırmanın kısıtlılıklarından biri olarak değerlendirilebilir. Tüm bu nedenlerle, gençlerde madde kullanımıyla ilgili gelişimsel bir yorumun yapılabilmesi için çevreden de bilgi alınan boylamsal araştırmaların ve ülke çapında geniş ölçekli taramaların yapılması önerilebilir.

KAYNAKLAR

1. Kaya N, Çilli AS. Üniversite öğrencilerinde nikotin, alkol ve madde bağımlılığının 12 aylık yaygınlığı. *Bağımlılık Dergisi* 2002; 3:91-97.
2. Lanier CA, Nicholson T, Duncan D. Drug use and mental well being among a sample of undergraduate and graduate college students. *J Drug Educ* 2001; 31:239-248.
3. Hong SM, Giannakopoulos E. Effects of age, sex and university status on life satisfaction. *Psychol Rep* 1994; 74:99-103.
4. Bennett ME, Miller JH, Woodalf WG. Drinking, binge drinking and other drug use among Southwestern undergraduates: three-year trends. *Am J Drug Alcohol Abuse* 1999; 25:331-350.
5. Ögel K, Tamar D, Evren C, Çakmak D. Lise gençleri arasında sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2001; 12:47-52.
6. Tot S, Yazıcı K, Yazıcı A, Metin O, Bal N, Erdem P. Psychosocial correlates of substance use among adolescents in Mersin, Turkey. *Public Health* 2004; 118:588-593.
7. De Micheli D, Formigoni ML. Drug use by Brazilian students: associations with family, psychosocial, health, demographic and behavioral characteristics. *Addiction* 2004; 99:570-578.
8. Di Pietro MC, Doering-Silveira EB, Oliveira MP, Rosa-Oliveira LQ, Da Silveira DX. Factors associated with the use of solvents and cannabis by medical students. *Addict Behav* 2007; 32:1740-1744.
9. İlhan IO, Yıldırım F, Demirbaş H, Doğan YB. Prevalence and sociodemographic correlates of substance use in a university-student sample in Turkey. *Int J Public Health* 2009; 54:40-44.
10. Ögel K, Taner S, Eke CY. Onuncu sınıf öğrencileri arasında tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı: İstanbul örnekleme. *Bağımlılık Dergisi* 2006; 7:18-23.
11. Yıldırım I. Sigara, alkol ve uyuşturucu kullanan üniversite öğrencilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1997; 13:147-155.
12. Akvardar Y, Aslan B, Ekici B, Öğün E, Şimşek T. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi dönem II öğrencilerinde sigara, alkol, madde kullanımı. *Bağımlılık Dergisi* 2001; 2: 49-52.
13. Taner S. Boğaziçi Üniversitesi Öğrencilerinde Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Yaygınlığı. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.*
14. Altındağ A, Yanık M, Yengil E, Karazeybek AH. Şanlıurfa'da üniversite öğrencilerinde madde kullanımı. *Bağımlılık Dergisi* 2005; 6:60-64.
15. Ögel K. Madde kullanım bozuklukları epidemiyolojisi. *Türkiye Klinikleri J Int Med Sci* 2005; 1:61-64.
16. Kolay Akfert S, Çakıcı E, Çakıcı M. Üniversite öğrencilerinde sigara-alkol kullanımı ve aile sorunları ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Derg* 2009; 10:40-47.
17. Yalçın M, Eşsizolu A, Akkoç H, Yaşan A, Gürgen F. Dicle Üniversitesi öğrencilerinde madde kullanımını belirleyen risk faktörleri. *Klinik Psikiyatri* 2009; 12:125-133.
18. Ceylan E, Yanık M, Gencer M. Harran Üniversitesi'ne kayıt yaptıran öğrencilerin sigaraya karşı tutumlarını etkileyen faktörler. *Toraks Dergisi* 2005; 6:144-150.
19. Herken H, Bodur S, Kara F. Üniversite öğrencisi kızlarda madde kullanımı ile kişilik ve ruhsal belirti ilişkisi. *Klinik Psikiyatri* 2000; 3:40-45.
20. Tanrıku AÇ, Çarman KB, Palancı Y, Çetin D, Karaca M. Kars il merkezinde çeşitli üniversite öğrencileri arasında sigara kullanım sıklığı ve risk faktörleri. *Tur Toraks Der* 2009; 11:101-106.
21. İlhan IO, Yıldırım F, Demirbaş H, Doğan YB. Correlates of substance use among regularly drinking university students in Turkey. *German J Psychiatry* 2008; 11:34-39.

22. Boyacı H, Çorapçioğlu A, Ilgazlı A, Başyigit İ, Yıldız F. Kocaeli Üniversitesi öğrencilerinin sigara içme alışkanlıklarının değerlendirilmesi. *Solum Hastalıkları* 2003; 14:169-175.
23. Erhan Deveci S, Açık Y, Ferdane Oguzöncül A, Deveci F. Prevalence and factors affecting the use of tobacco, alcohol and addictive substance among university students in eastern Turkey. *Southeast Asian J Trop Med Public Health* 2010; 41:996-1007.
24. Hanna EZ, Grant BF. Parallels to early onset alcohol use in the relationship of early onset smoking with drug use and DSM-IV drug and depressive disorders: findings from the National Longitudinal Epidemiologic Survey. *Alcohol Clin Exp Res* 1999; 23:513-522.
25. Strote J, Lee JE, Wechsler H. Increasing MDMA use among college students: results of a national survey. *J Adolesc Health* 2002; 30:64-72.
26. Hibell B, Anderson B, Bjarnason T, Kokkevi A, Morgan M, Narusk A. Alcohol and other drug use among students in 26 European countries. *The Swedish Council for Information on Alcohol and Drugs, CAN. Council of Europe. Co-operation group to combat drug abuse and illicit trafficking in drug (Pompidou Group), 1995.*
27. Johnston LD, O'Malley P, Bachman J. *National survey results on drug use from the monitoring the future study, 1975-1998.* U. S. Department of Health and Human Services; Public Health Service National Institutes of Health, 1999.
28. İşler DB. Çok boyutlu ölçekleme. Ş Kalaycı (Ed.), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, üçüncü basım, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2008, s.379-399.*
29. Meulman JJ, Heiser WJ. *IBM SPSS Categories 20.* IBM Corporation, 2011.
30. Özdamar K. *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi (Çok Değişkenli Analizler 2). Beşinci basım, Eskişehir: Kaan Kitabevi, 2004.*
31. Stevvers M. *Multidimensional Scaling. Encyclopedia of Cognitive Science, Macmillan Reference, 2002.*
32. Jaworska N, Chupetlovska-Anastasova A. A review of multidimensional scaling (MDS) and its utility in various psychological domains. *Tutorials in Quantitative Methods for Psychology* 2009; 5:1-10.
33. Takane Y. *Applications of multidimensional scaling in psychometrics.* CR Rao, S Sinharay (Eds.), *Handbook of Statistics*, 2011, s.359-397.
34. Işıklı S, Irak M. *Türkiye'de madde kullanımı ve bağımlılığı profili araştırması: 2002 yılı madde kullanımı geniş alan araştırması. Nihai Rapor. Türk Psikologlar Derneği, 2002, s.55-65.*
35. Alikaşifoğlu M, Ercan O. *Ergenlerde madde kullanımı. Türk Pediatri Arşivi* 2002; 37:66-73.
36. Özer ÖA. *Ortaöğretimde Öğrencilerin Psikoaktif Madde Kullanımına Yaklaşımı ve Demografik Özellikler. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, İstanbul, 1991.*
37. Yazman Ü. *Lise Gençliğinin Psikoaktif Maddelere Bakışı ve Kullanım Oranlarının Türkiye-İstanbul Örneği ile İncelenmesi. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, İstanbul, 1995.*
38. Ögel K, Çorapçioğlu A, Sır A, Tamar M, Tot S, Doğan O, ve ark. *Türkiye'de dokuz ilde ilk ve ortaöğretim öğrencilerinde tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. Türk Psikiyatri Dergisi* 2004; 15:112-118.
39. Yüksel N, Dereboy Ç, Çifter İ. *Üniversite öğrencileri arasında madde kullanımı. Türk Psikiyatri Dergisi* 1994; 5:283-286.
40. Akvardar Y, Demiral Y, Ergör G, Ergör A, Bilici M, Akil Ozer O. *Substance use in a sample of Turkish medical students. Drug Alcohol Depend* 2003; 72:117-121.